

performance of official duties in the context of wartime challenges and for adherence to human rights standards.

References:

1. Конституція України : офіц. текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Законодавство України : офіц. вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2026).
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 22.04.2026).
5. Про правовий режим воєнного стану : роз'яснення Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2026).
6. Кремень В. Г. Педагогічна наука для розбудови нової країни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4201>.
7. Пометун О. І. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування громадянської ідентичності в умовах війни. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62–72. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-62-72>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-7>

БАЛАНС БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гончаренко Оксана Григорівна
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін,
Пенітенціарна академія України
м. Чернігів, Україна*

В умовах запровадження в Україні правового режиму воєнного стану суттєво зростає роль кримінальної юстиції як інструменту забезпечення національної безпеки, правопорядку та стабільності

держави. Збройна агресія зумовлює необхідність оперативного реагування на нові виклики, зокрема розслідування воєнних злочинів, протидію колабораційній діяльності та іншим кримінальним правопорушенням, що становлять загрозу державній безпеці.

Незважаючи на те, що в Конституції України «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені...» [1], в умовах воєнного стану розширення повноважень правоохоронних органів та запровадження спеціальних процесуальних механізмів можуть об'єктивно супроводжуватися певними обмеженнями окремих прав і свобод людини. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема забезпечення балансу між потребами національної безпеки та необхідністю неухильного дотримання фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України та міжнародно-правовими актами. Національна безпека є однією з ключових функцій держави, що передбачає захист суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів держави і суспільства. В умовах воєнного стану її значення зростає, що зумовлює розширення інструментів державного впливу, зокрема у сфері кримінальної юстиції.

Водночас права і свободи людини є базовою цінністю демократичного суспільства та гарантуються Конституцією України, кримінальним процесуальним законодавством і міжнародними правовими актами. У кримінальному процесі вони реалізуються через систему процесуальних гарантій, зокрема право на справедливий суд, презумпцію невинуватості, право на захист і заборону катувань, що визначено ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [2]. Варто підкреслити ключовий принцип, що забезпечує узгодження інтересів держави та особи, це принцип верховенства права. Його реалізація передбачає, що будь-які обмеження прав людини мають бути законними, необхідними та обґрунтованими, і навіть в умовах воєнного стану держава не може відступати від основоположних гарантій, за винятком випадків, прямо передбачених міжнародними правовими нормами [3, с. 393].

Запровадження воєнного стану зумовило істотні зміни у функціонуванні системи кримінальної юстиції, спрямовані на забезпечення оперативного реагування на кримінальні правопорушення, пов'язані з воєнною агресією, а також підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і судів. Відповідно до ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, у період війни або іншої суспільної небезпеки держава має право вживати заходів, що відступають від її зобов'язань, лише тією мірою, якою цього вимагає гострота ситуації [2].

До ключових особливостей функціонування кримінальної юстиції у цих умовах належать: запровадження спеціальних процесуальних

механізмів і спрощення окремих процедур кримінального провадження; розширення можливостей досудового розслідування в умовах обмеженого доступу до окремих територій; активне застосування дистанційних форм процесуальної взаємодії; коригування строків і порядку здійснення процесуальних дій; а також розширення повноважень органів досудового розслідування та прокуратури.

Зазначені трансформації, хоча й зумовлені об'єктивними потребами безпеки, супроводжуються тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод людини, зокрема права на приватність, свободу пересування та окремих процесуальних гарантій, що актуалізує необхідність посиленого контролю за дотриманням принципу законності.

Досягнення балансу між потребами національної безпеки та забезпеченням прав людини є складним, але необхідним завданням [4, с. 290]. З одного боку, держава об'єктивно змушена розширювати повноваження правоохоронних органів і запроваджувати спеціальні процедури, з іншого – такі заходи не повинні призводити до надмірного обмеження прав людини та порушення засад справедливого судочинства. З метою забезпечення «балансу» доцільним є: удосконалення кримінального процесуального законодавства з урахуванням умов воєнного стану та міжнародних стандартів; посилення судового контролю за діяльністю органів досудового розслідування; гарантування реального доступу до правової допомоги; належна підготовка працівників правоохоронних органів у сфері прав людини; а також розширення використання цифрових технологій із одночасним забезпеченням процесуальних гарантій.

Отже, навіть в умовах воєнного стану пріоритетом діяльності держави має залишатися людина, її права та свободи, а забезпечення національної безпеки повинно здійснюватися виключно в межах принципу верховенства права [5, с. 123].

Література:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Європейська конвенція з прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Лоскутов Т. О. Правове регулювання кримінального процесуального затримання в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Вип. 70. С. 392–397.
4. Любавіна В. П., Смородінова М. В. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис.* 2023. № 3(12). С. 284–290.

5. Потапов І. Ф. Здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: практика ЄСПЛ та Верховного Суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2025. Вип. 87. С. 118–124.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-8>

ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ ЯК ПРОСТІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Грекул-Ковалик Тетяна Анатоліївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Остап'юк Марія Василівна

*кандидат юридичних наук,
суддя Яремчанського міського суду Івано-Франківської області
м. Яремче, Україна*

Масове внутрішнє переміщення, що особливо посилилося після повномасштабного вторгнення 2022 р., стало не лише гуманітарним, а й довгостроковим соціально-економічним викликом. Станом на початок 2026 р. в Україні обліковується понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), що зумовлює необхідність переходу від окремих кризових рішень до системної державної політики, а першочергове місце у цьому процесі відводиться приймаючим громадам.

У березні 2026 р. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України оприлюднило для громадського обговорення проєкт Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2030 року [7]. Аналіз проєкту вказує на те, що її мета полягає у забезпеченні комплексної, своєчасної та достатньої підтримки кожної людини, яка зазнала або може зазнати внутрішнього переміщення, відновленні самостійності людини, реалізації її конституційних прав і свобод без дискримінації, а також підтримці відповідно до індивідуальних потреб. В основу одного з ключових напрямів проєкту Стратегії закладено перехід від короткострокового реагування до системної адаптації та сталої інтеграції ВПО в соціально-економічне життя